

ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ТЕХНОЛОГІЇ INQUIRY-BASED LEARNING

LINGUISTIC SOCIOCULTURAL COMPETENCE FORMATION OF SENIOR LEARNERS ON THE BASIS OF INQUIRY-BASED LEARNING

Стаття присвячена розгляду актуальної теми методики викладання іноземної мови – формуванню лінгвістичної соціокультурної компетентності засобом технології «Inquiry-Based Learning».

Зосереджено увагу на важливості даного питання для учнів старшої школи, які під кінець навчання у школі повинні оволодіти всіма високорівневими вміннями, серед яких є вміння критичного та креативного мислення, які сприяють самостійному вирішенню учнями проблем сьогодення, прийняттю нестандартних рішень у будь-яких ситуаціях, ініціативності та творчості.

Зазначається, що формування саме таких вмінь старшокласників передбачається новим стандартом та програмою з іноземної мови. Подано аналіз досліджень з проблем формування лінгвістичної соціокультурної компетентності, а також методів та технологій у навчанні іноземної мови у старшій школі та зроблено висновок у необхідності надання учням можливості самостійного набуття знань шляхом власних відкриттів.

Доведено, що технологія «Inquiry-Based Learning» значно підвищує ефективність формування метакогнітивних вмінь у різних лінгвістичних соціокультурних контекстах. У статті окреслено етапи формування лінгвістичної соціокультурної компетентності на основі Inquiry-Based Learning технології, описано види стратегій, яка використовується на кожному етапі. У результаті проведеного дослідження обґрунтовується думка доцільності використання Inquiry-Based Learning. Наголошено на значному покращенні всіх компонентів лінгвістичної соціокультурної компетентності, підвищенню мотивації та зацікавленості учнів до самостійних досліджень та поповненню власних знань.

Представлено аналіз та інтерпретація результатів анкетування учнів старшої школи та експертної оцінки вчителів англійської мови, які свідчать про доцільність і ефективність Inquiry-Based Learning технології у формуванні лінгвістичної соціокультурної компетентності учнів старшої школи.

Ключові слова: лінгвістична соціокультурна компетентність, Inquiry-Based

Learning, високорівневі вміння, старша школа.

The article touches upon an actual problem of foreign language methodology, namely, the formation of linguistic sociocultural competence by means of Inquiry-Based Learning technique.

The attention is focused on the importance of the problem for senior learners who should master all high-order skills, among which are critical and creative thinking, by the end of their studying at school. It has been noted that such skills will enable senior school learners to think outside the box, to make independent decisions in any situation, quickly react to the challenges of nowadays, demonstrating creativity and initiative. It is said in the article that above-mentioned skills are highlighted in the new Ukrainian State Standard and Curriculum for foreign languages.

The article contains the analysis of researches on the problem of linguistic sociocultural competence formation as well as methods and techniques of foreign language teaching to ground the necessity of giving learners possibilities for their independent enlargement of knowledge by means of their own "discoverings". The article substantiates that Inquiry-Based Learning technique enhances the effectiveness of meta-cognitive skills development in any linguistic sociocultural context. The stages of linguistic sociocultural competence formation on the basis of Inquiry-Based Learning technique are singled out and described together with especially designed activities for each stage. The expediency of Inquiry-Based Learning technique for linguistic sociocultural competence formation is proved experimentally.

The experimental results reveal the improvement of all components of linguistic sociocultural competence, considerable increase of learners' interest and motivation for independent research and personal linguistic horizon and outlook development. The analysis of senior learners' questionnaire and English teachers' commission of experts' evaluation confirm the authors' conclusion about the importance of using Inquiry-Based Learning technique in linguistic sociocultural competence formation of Senior learners.

Key words: linguistic sociocultural competence, Inquiry-Based Learning technique, high-order skills, senior learners.

УДК 373.5.016:81'243

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.1.14>

Калінін В.О.,

канд. пед. наук,
професор кафедри методики
викладання навчальних предметів
Комунальної установи
«Житомирський обласний інститут
підсвідомої педагогічної освіти»
Житомирської обласної ради

Калініна Л.В.,

канд. пед. наук,
професор кафедри міжкультурної
комунікації та іншомовної освіти
Навчально-наукового інституту
іноземної філології Житомирського
державного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми. Метою шкільної реформи в Україні є всебічний розвиток учнів, їх талантів та здібностей, формування всіх видів компетентностей відповідно до індивідуальних інтересів та потреб. Особливо актуальним це питання стає для учнів старшої школи, які під кінець навчання у школі повинні оволодіти всіма високорівневими вміннями (High Order Skills), серед яких є вміння критичного та креативного мислення, які сприяють самостійному вирішенню

учнями проблем сьогодення, прийняттю нестандартних рішень у будь-яких ситуаціях, прояву ініціативності та творчості у розробці інноваційних ідей тощо [3].

Предмет «Іноземна мова», зокрема англійська, в сучасних умовах набуває ще більшого значення як інструмент міжнародного ділового спілкування, що потребує від випускників загальноосвітніх середніх закладів України володіння специфічними вміннями іншомовного комунікативного

спілкування, освоєння вербальних та невербальних моделей комунікативної поведінки, що притаманне носіям мови, щоб бути здатними приймати участь у «діалозі культур» з представниками різних країн [1; 5].

Згідно нового стандарту та програми з англійської мови для старшої школи, на кінець 11 класу учні повинні володіти продвинутим рівнем володіння іноземною мовою – B1 або B2. Це означає, що здобувачі середньої освіти мають достатній мовленнєвий досвід та мовний інвентар, що значно полегшує успішного формування лінгвістичної соціокультурної компетентності [3; 7]. Однак практика показує, що у навчанні іноземної мови в старших класах частіше використовуються або загальноживані технології, які не залежать від характеру навчального предмету або також відомі спеціальні стратегії, що забезпечують опанування іноземною мовою в учнів основної школи і які не мотивують учнів до подальшого удосконалення власного рівня володіння іноземною мовою [8]. Ми вважаємо, що організація навчання іноземної мови в старшій школі буде успішною якщо вона буде здійснюватися за принципами інноваційної освіти, що ґрунтується на технології «навчання через дослідження» (**Inquiry-Based Learning**) [2; 6]. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті вважає технологію «навчання через дослідження» на основі учнівських запитів як таку, що стимулює учнів до активної діяльності, співпраці, взаємодії та самостійності у пошуку знань [9]. Розвиток дослідницьких здібностей старшокласників, їх прагнення знаходити нове, досліджувати його аналізуючи, порівнюючи, узагальнюючи отриману інформацію, розглядається як необхідна умова навчання в старшій школі. Зміст предмета «іноземна мова» має для дослідження учнів колосальні можливості в галузі історії, географії, культури англійськомовних країн, що дозволить не тільки розширити та значно поглибити знання та вміння з іноземної мови, але і отримувати нові знання лінгвістичного і соціокультурного характеру, маніфестацій явищ культури в англійській мові, знаходження спільних рис і відмінностей в рідній українській мові та культурі шляхом власних досліджень [4].

Мета даної статті є дослідити доцільність та можливості формування лінгвістичної соціокультурної компетентності учнів старшої школи на основі Inquiry-based learning технології.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ретельне вивчення останніх наукових досліджень у сфері формування всіх аспектів міжкультурної комунікативної компетентності, зокрема робіт С.Ю. Ніколаєвої [7], Н.Г. Бориско, В.О. Калініна [5], Л.П. Голованчук [3], О.І. Селіванової [8], О.М. Балко, G. Jonson, Mario Rinvulucrí [13], В. Tomalin і S. Stempleski [11] та інших свідчить про важливість даної проблеми. Вчені єдині у думках, що оволодіння

лінгвістичною соціокультурною компетентністю, знаннями норм та цінностей національної культури, специфікою вербальної та невербальної поведінки, яка прийнята у певній культурі, надає можливість її користувачам почувати себе комфортно та уникнути культурних помилок у іншомовному комунікативному спілкуванні.

Цікавій нам технології Inquiry-based learning також присвячено чимало публікацій зарубіжних вчених М. Bachtold [10], R. Wolf [14], Twigg, Vani Veikoso [15], T. Bell [12] та інших, які відмічають важливість використання даної технології у розвитку когнітивних вмінь старшокласників необхідних для навчання будь-якого шкільного предмету, а також дослідницьких вмінь, які надають учням можливість проявити себе як дослідників, здатних задавати питання з наукових проблем, що їх цікавлять, та самим вирішувати їх експериментальним шляхом.

Аналіз вітчизняної наукової літератури по даному питанню показав, що Inquiry-based learning розглядається в основному у двох площинах: у вищій школі як форма організації наукової діяльності майбутніх фахівців різного профілю (Мачинська І.І., Стельмах С.С. [6], Ворожбій-Горбатюк В., Довженко Т., Іонова О., Єсьман І. [2] та інші) та початкової школи як засіб мотивації учнів молодшого шкільного віку до пізнання світу, нових самостійних відкриттів з тем, які вивчаються на уроці (Добровольська Л.Д., Андросова В.О. [4], Большакова І.М. [1], Сляднева Г.Ю. [9] і т.д.). На жаль, старший етап ЗСО, який, на наш погляд є вирішуючим у підготовці випускників до самостійного життя, не одержав належного висвітлення у вітчизняній науці, що ще раз підтверджує актуальність нашого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Підхід «Навчання через відкриття шляхом постановки питань» (Inquiry-based learning) з'явився в освіті в 60-х роках як відповідь на традиційні форми навчання, в яких акцент був зроблений на запам'ятовування готового матеріалу. У світі виникла потреба у спеціалістах, які б не тільки могли розуміти на слух та читати тексти на іноземній мові, але й могли спілкуватися на іноземній мові, що вимагало використання новітніх технологій. Таким чином, фокус в навчанні іноземної мови перемістився на розвиток учбово-пізнавальної функції в навчанні, збільшення долі самостійної роботи учнів, читанню для пошуку нової інформації та отримання нових знань [4; 9].

Виклики XXI століття також знайшли відображення у всіх документах, що регламентують навчальний процес в Україні, ключовим аспектом якого став вибір технологій навчання і прийомів опанування іноземної мови, що вивчається, і культури у відповідності з навчальною задачею та очікуваним результатом.

Відомо, що в процесі вивчення іноземної мови використовуються загальнонавчальні технології і вміння, які не залежать від характеру шкільного предмету, і спеціальні, що забезпечують опанування іноземної мови і культури. Наші спостереження показали, що учні старшої школи, в основному, володіють метакогнітивними загальнонавчальними вміннями, що забезпечують процеси пізнавальної розумової активності учнів (**когнітивні вміння**) і процеси інформаційно-пізнавальної діяльності, які направлені на задоволення потреби в одержанні інформації (**інформаційні вміння**). Завдання вчителя іноземної мови при роботі з технологією Inquiry-based learning полягає в корекції та інтеграції цих умінь, забезпечення умов для їх перенесення і ефективного використання у вивченні іноземної мови [7].

Наш досвід показав, що інформаційні вміння як пошук і виділення інформації, визначення основних фактів, організація знайденої інформації, встановлення зв'язку подій і фактів, їх узагальнення і наступна презентація не викликають особливих труднощів у старшокласників. Сказане дозволяє зосередитись на формуванні **соціальних вмінь** лінгвістичної соціокультурної компетентності учнів старшої школи на основі технології Inquiry-based learning.

У 2023 навчальному році на базі ліцею ННІ іноземної філології Житомирського університету імені Івана Франка ми провели вищевикладене дослідження з учнями 10-х класів. З усіх відомих типів даної технології, ми об'єднали дві та організували їх у тій послідовності, в якій, на нашу думку, має відбуватись формування лінгвістичної соціокультурної компетентності. Весь процес навчання складається з 3-х етапів, які ми розглянемо більш детально.

I-й етап – Open Inquiry. Його метою є стимулювання студентів до самостійного дослідження, надання їм можливості визначитися за власними інтересами в рамках запропонованої теми або проблеми та навчання формування власних запитань. Для цього ми запропонували учням роботу в малих групах, для того, щоб навчити їх взаємодії в процесі вирішення навчальних задач, а також передачі власного індивідуального досвіду своїм одногрупникам. Перед наступним дослідженням студенти повинні були обміркувати питання, запропоновані кожним учасником: яку нову інформацію дасть відповідь на це питання? Яку невідому сторону проблеми або теми він відкриє? Як це впливатиме на логіку загального дослідження? і т.д.

З усіх описаних в науково-методичній літературі видів запитань найбільшу ефективність, приблизно 82%, показали *закриті* та *відкриті* запитання. Так на одному з перших уроків I-го семестру по темі «Science and Technology»

з метою стимулювання старшокласників формулювати власні запитання для розв'язання проблем та заохочування самостійно шукати рішення було запропоновано наступні проблемні запитання: **«Is it possible to invent smth by accident? Myth or reality?»**

Працюючи в малих групах, учні формулювали власні відкриті запитання, які під час спільного інтерактивного спілкування були використані як можливий план до майбутнього дослідження.

II етап – Guided-teacher Inquiry. Учні прослухали розповідь вчителя як неочікуваний випадок допоміг англійському вченому Александру Флемінгу винайти пеніцилін і як цей антибіотик врятував тисячі людей в усьому світі.

Учням було запропоновано скоригувати свій попередній план у вигляді відкритих запитань до конкретної проблеми – відкриття пеніциліну А. Флемінгом. Під час представлення студентами своїх планів дослідження, вчитель направляв увагу студентів на ті питання, які залишились поза їх увагою.

Ми визнали необхідним познайомити учнів з технологією Сократівських питань, які переміщали увагу студентів від конкретного прикладу до більш широких і абстрактних висновків. Наприклад, передумови і причини: *Why was it crucial to discover new medicine? What situation was there in Britain and the whole world at that time? What would have happened if penicillin hadn't been discovered? What could be possible negative consequences? What positive results could the first antibiotic bring? Were there any other alternatives to solving the problem?*

Другим важливим завданням було дослідження культурних особливостей того періоду в Британії, знаходження маніфестацій англійської культури в мові.

На допомогу учням був запропонований список можливих ресурсів, необхідних для дослідження і визначений час самостійного дослідження, по закінченню якого група повинна не просто представити зібрану інформацію і факти, а зв'язати свої пояснення з тими знаннями, які з'явилися у них під час дослідження, привести аргументи, пояснення чому знайдені факти валідні.

На фінальному етапі – Inquiry Project Presenting and Sharing – кожна група дослідників представляла не тільки знайдені малоописані в літературі факти про відкриття пеніциліну, але і соціокультурну інформацію, яка підтверджувала різні періоди роботи над медичним препаратом, наприклад, St. Mary Hospital, Army Medical Corps, Science Museum Group Collection etc., що свідчило про поповнення фонових соціокультурних знань учнів.

Під час проведення досліджень з теми, старшокласники підкреслювали важливість відкриття за

участі багатьох людей в пошуках антибіотика і ліків мовними засобами (The Penicillin Project, Penicillin Team, Penicillin Gires). Коментуючи визнання великого відкриття британцем А. Флемінгом, учні розширили свою лінгвістичну соціокультурну компетентність за рахунок знань нових безеквівалентних лексичних одиниць «Knight» (почесне звання для чоловіків) and «Dame» (почесне звання для жінок), дане їм королевою або королем за видатні заслуги.

Для багатьох учнів стало новим і значення слів «Sir» і «Lady» не як звертання, а як почесний титул, подарований королівською сім'єю, який ставиться перед іменем лицаря Sir Alexander, Lady Diana перед першим іменем його дружини.

Інтерпретуючи вручення Флемінгу у 1945 році частини Нобелівської премії в галузі «Фізіологія і медицина», старшокласники представили цікаві факти про двох інших вчених, котрі поділили з А. Флемінгом Нобелівську премію, його помічників, австралійського патолога Howard Walter Florey і британського біохіміка Ernst Boris Chain.

Після проведення низки занять на основі технології Inquiry-Based Learning, ми запропонували старшокласникам оцінити її ефективність у навчанні іноземної мови і формуванні їх власної лінгвістичної соціокультурної компетентності.

Складені нами анкети мали відкриті відповіді, щоб учні висловлювали свої думки, які можливо не були в анкетах. На питання «Чи вплинула дана технологія на ваше вивчення англійської мови?» 100% учнів відповіли позитивно. У відкритій відповіді ми згрупували їх думки наступним чином:

– «Мені сподобалось самому досліджувати проблему, шукати інформацію, що її підтверджує, а не читати готовий матеріал» – 76%.

– «Цікаво самостійно відкривати нові факти з різних джерел» – 74%.

– «Дізнався багато нових культурних фактів, нових слів, що стосуються Британії» – 71%.

– «Сподобалось, що це була колективна робота, в якій кожен мав свій інтерес» – 70%.

– «Працюючи у групі, я навчалась у моїх одногрупників новим словам, фразам» – 68%.

– «Я навчився порівнювати культурні явища англійських країн та своєї України» – 68%.

На питання: «Які знання, уміння і навички, одержані при роботі з даною технологією ви змогли використовувати на інших уроках?» ми отримали такі відповіді:

«вміння задавати питання при вивченні нової теми» – 64%;

«знаходити явища культури у мові» – 57%;

«проводити аналогії зі своєю культурою» – 54%.

Ми також провели експертну оцінку використання даної технології на уроках англійської мови в старших класах. В ролі експертів виступили вчителі англійської мови ліцею. Серед плюсів на користь Inquiry-Based Learning були наступні:

– мотивує пізнання, допитливість учнів до теми, що вивчається;

– розвиває дослідницькі вміння;

– сприяє самостійному накопиченню мовних соціокультурних знань та розвитку комунікативних вмінь під час інтерактивного спілкування;

– навчає знаходити зв'язки між знаннями з різних предметів;

– значно розширює лінгвістичний кругозір учнів, привчає до знаходження спільного та відмінного в англійських та власних країнах.

Висновки та перспективи. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, ми констатуємо, що наше припущення про ефективність Inquiry-Based Learning технології у формуванні лінгвістичної соціокультурної компетентності учнів старшої школи виявилось вірним. Старшокласники вчать критично мислити, досліджувати та знаходити те, що на їх погляд, є важливішим підтвердженням їх думок, бути самостійним в аналізі та узагальненні лінгвістичної соціокультурної інформації, її порівнюванні з українськими культурними реаліями, набувають нового досвіду лінгвістичного пізнання маніфестаційних явищ культури в мові. Перспективи дослідження ми бачимо у можливості проведення міжпредметних лінгвістичних соціокультурних проектів з учнями старшої школи з залученням технологій CLIL.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Большакова І.О., Пристінська М.С. «Інтегроване навчання: тематичний та діяльнісний підходи «НВК» Новопечерська школа». URL: <https://www.youtube.com/wafedi?vF2kvgQdQp54>

2. Ворожбій-Горбатюк В., Довженко Т., Іонова О., Єсьман І, Ткаченко Л. Навчання через дослідження: дизайн розроблення і презентування результатів науково-дослідної роботи. Методичні рекомендації для самостійної роботи здобувачів другого (магістерського) і третього (освітньо-наукового) рівнів вищої освіти, галузь знань 01 Освіта (Педагогіка). Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди. 2022. 27 с.

3. Голованчук Л. П. Методика формування соціокультурної компетенції у студентів мовних спеціальностей. Методика формування міжкультурної іншомовної комунікативної компетенції: курс лекцій: [навч.метод.посібник для студ. мовних спец. осв.-кваліф. рівня «Магістр»]. За ред. С.Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2011. С. 245–260.

4. Добровольська Л.Д., Андросова В.О. Навчання через дослідження на основі запиту учнів початкової школи. Черкаси, 2020 С. 4–130.

5. Калінін В.О. Педагогічна технологія «Діалог культур як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови: Монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2007. 276 с.

6. Мачинська Н. І., Стельмах С.С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі: навчально-методичний посібник. Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. 180 с.

7. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студентів класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів (Бігич О.Б., Борисенко Н.Р., Борецька Г.Е. та ін. (за загальною редакцією С.Ю. Ніколаєвої). Київ, Ленвіт. 2013. 590 с.

8. Селіванова О.І., Байкова О.М. Опановуючи англійську мову і культуру (Велика Британія, Сполучені Штати Америки): навчальний посібник. Київ: Ленвіт, 2008. 116 с.

9. Сляднева Г.Ю. Планування навчання через дослідження за запитамі учнів (Inquiry-Based Learning). Бібліотека, 2018. С. 18–20.

10. Bachtold, Manuel "What do Students "construct" according to constructivism in science education? Research in Science education: journal. 2013, vol. 43, p. 2477–2496.

11. Barry Tomalin, Susan Stempleski "Cultural Awareness". Oxford University Press, 2001. 160 p.

12. Bell T. Collaborative Inquiry learning: models, tools and challenges. International Journal of Science Education: journal, 2010. Vol 3, № 1. P. 349–377.

13. Gill Johnson, Mario Rinvolucri "Culture in Our Classrooms: Teaching Language Through Cultural Content". Delta Publishing, 2010. 104 p.

14. Roth, Wolff-Michael "Toward a Theory of Experience". Science Education, 2013. Т. 98. № 1. С. 106–126.

15. Twigg, Vani Veikoso "Teachers' practices, values and beliefs for successful Inquiry-based teaching in the International Baccalaureate Primary Years Programme. Journal of Research International Education: journal, 2010. Vol. 9 n1 p. 40–65.